

Schrijvend over de film *Into the Wild* van Sean Penn uit 2007 (afbeelding links) geeft Willem Jan Otten zijn visie op “zeilmeisje” Laura Dekker (rechts).

[B] **MET EN ZONDER INBEDDING. ESSAYS VAN WILLEM JAN OTTEN EN JOOST DE VRIES**

In 2014 nam Willem Jan Otten, geboren in 1951, de P.C. Hooft-prijs voor beschouwend proza in ontvangst. Tijdens de ceremonie sprak de laureaat, zoals gebruikelijk, een dankwoord uit. In bewerkte vorm werd dit onder de titel ‘Gericht essay’ opgenomen in zijn in hetzelfde jaar verschenen essaybundel *Droomportaal. Verhalende essays*.

“Gericht” is een karakteristieke term in het idioom van Otten. Zo publiceerde hij in 2011 de poëziebundel *Gerichte gedichten*. Alle gedichten in deze bundel zijn gericht tot een “u” en hoewel de hoofdletter ontbreekt, lijdt het geen twijfel dat daarmee God wordt aangeduid. Zijn veronderstelde aanwezigheid geeft richting aan het leven van de schrijver Otten, niet in de laatste plaats in morele zin. Daarbij valt te denken aan het oudtestamentische begrip “richten”, dat ook de connotatie “oordelen” heeft.

In zijn dankwoord spreekt Otten eveneens een “u” aan. Hij legt uit dat hij in de voetsporen treedt van Augustinus, die in zijn *Belijdenissen* is begonnen zich schrijvend tot God te wenden. Maar hij beroept zich ook op de filosoof Ludwig Wittgenstein: “Er zijn gedachten die een leven richten, zegt Wittgenstein – volgens hem is het Laatste Oordeel zo’n gedachte. Het doet er volgens hem helemaal niet toe of zoiets bestaat als een heuse dag met engelscharen en fiolen van toorn en een donderende stem – waar het om gaat is dat als je eenmaal ‘ik zal geoordeeld worden’ denkt, je altijd aan oordeel onderworpen bent; je leven is gericht.”

Sinds ruim dertig jaar is Willem Jan Otten een katholieke schrijver van poëzie, essays, toneel en romans. Gelukkig betekent dit niet dat hij terugvalt op het enghartige catholicisme dat lang heerste in de Lage Landen. Zijn manier van geloven kent veel onzekerheid: “De vreemde, altijd gissende wijze om iets waarvan je weet dat het onbewijsbaar is toch bestaanbaar te laten zijn, dat is geloven.”

Deze omschrijving, ontleend aan een vorige essaybundel, *Onze Lieve Vrouwe van de Schemering* (2009), is ook van toepassing op de bezigheid van de scheppende kunstenaar. En inderdaad relateert Otten het geloof aan kunsten als literatuur en film. In dit opzicht vertoont hij verwantschap met Gerard Reve (1923 – 2006), volgens wie alle kunst religieus is. De kunstenaar dient geloofwaardig te zijn, zonder dat hij opereert vanuit een wereld die voor eenieder onwrikbaar vast staat.

Deze geestelijke basis tekent zich ook af in *Droomportaal*. Daarover laat Otten in het openings-essay geen twijfel bestaan. Met het beeld van de rivier, dat hij eerder gebruikte in het eerste gedicht van *Gerichte gedichten*, drukt hij het als volgt uit: “Alle stukken zijn stroomafwaarts geschreven, op een rivier die is gaan stromen nadat ik was opgenomen in de oude institutie die waar en wanneer zij maar kan de rite van God gestorven aan het Kruis voltrekt.”

De bekering tot een eeuwenoude godsdienst heeft volgens Otten niet tot verstarring geleid, maar tot het doen van ontdekkingen. De belangrijkste daarvan is dat het leven van een mens “een opeenvolging van *rites de passage* is. Dat elke doorgang een crisis impliceert, die met paniek, vertwijfeling en lijden gepaard gaat”. Een inzicht waarvan mensen al

eeuwen doordrongen zijn en waarvan hun rit en verhalen getuigenis afleggen. De titel *Droomportaal* verwijst daarnaar, zoals de ondertitel, *Verhalende essays*, voortvloeit uit Ottens overtuiging dat over existentiële kwesties verhalend wordt gedacht.

Na het korte inleidende essay kent *Droomportaal* een opbouw in een viertal afdelingen: ‘Vier endoscopische betrachtingen’, ‘Vier autobiografische schetsen’, ‘Tien films die een leven veranderen’ en ‘Zes geloofsartikelen’. De hoofdtelwoorden waarmee de titels beginnen, verraden een hang naar precisie die uiterst welkom is bij de moeilijk te benoemen fenomenen die Otten aan de orde stelt. Het is daarom merkwaardig dat de titel van de eerste afdeling, die vier essays bevat, in de inhoudsopgave correct wordt weergegeven, maar in het boek zelf ‘Vijf endoscopische betrachtingen’ luidt. Een spiritueel surplus?

Otten houdt geen halt waar de wetenschap ophoudt. Hij kan zich onmogelijk verenigen met het standpunt dat is vervat in de titel *Wij zijn ons brein*, de bestseller die de internationaal vermaarde hersenonderzoeker Dick Swaab in 2010 publiceerde. De stelling in de titel noemt hij “bijna clownesk oppervlakkig”. Daarmee wordt Swaab, die zich als wetenschapsbeoefenaar nu eenmaal de beperking heeft opgelegd uitsluitend toetsbare uitspraken te doen, overigens geen recht gedaan.

Willem Jan Otten is een eigenzinnige verschijning in het landschap van de Nederlandstalige essayistiek. Vanuit zijn katholieke levensovertuiging kijkt hij op een zeer persoonlijke wijze naar de wereld – en dit is wat men van een essayist verlangt. Schrijvend over de film *Into the Wild* (2007) van Sean Penn geeft hij bijvoorbeeld zijn visie op Laura Dekker, het minderjarige meisje dat met toestemming van haar vader rond de wereld wilde zeilen en aldus veel opschudding veroorzaakte bij de autoriteiten. Volgens Otten symboliseert Laura “het verlangen naar transcendentie”.

In dit geval verschaft de levensbeschouwing een nieuw inzicht. Ook brengt de religieuze overtuiging van Otten hem ertoe aandacht te besteden aan het werk van helaas met de vergetelheid bedreigde schrijvers als Anton Koolhaas en Guido Gezelle. Het onmodieuze karakter van zijn beschouwingen is verfrissend.

Daar staat tegenover dat de opvatting dat een

mensenleven een reeks rites de passage is, voorspelbare uitkomsten genereert. Iets wat te meer klem, daar het begrip doorgangsrite niet vrij is van abstractie. Als dan voor de tiende keer op een rite de passage wordt gewezen, is lichte verving onvermijdelijk.

Waar Willem Jan Otten zijn heil heeft gevonden bij één van de grote religieuze systemen, is zijn meer dan dertig jaar jongere collega Joost de Vries, geboren in 1983, vooralsnog zoekende. Hij publiceerde twee romans: *Clausewitz* (2010) en *De republiek* (2013). De laatste bezorgde hem de Gouden Boekenuil 2014. In hetzelfde jaar verscheen zijn eerste essaybundel met de intrigerende titel *Vechtmemoires*. Zelf spreekt De Vries liever van “een essayboek”, omdat die aanduiding meer onderlinge samenhang belooft. Die is inderdaad aanwezig, zowel in de opzet als in de thematiek van het boek.

Vechtmemoires opent en besluit met een stuk dat dezelfde titel heeft als het boek als geheel. In het eerste essay haalt De Vries herinneringen op aan de vechtpartijen waar hij als leerling van de basisschool bij betrokken was. Hij provoceerde zijn medeleerlingen om een voorwendel te hebben zijn krachten met hen te meten. Want daar was het om begonnen: het testen van de kracht die in het eigen groeiende lichaam school. Anders gezegd, de agressie kwam voort uit het verlangen naar regels, “naar iemand die je zegt hoe je moet zijn, hoe je moet opgroeien, wat het doel is”. Hoewel hij inmiddels hier en daar aanknopingspunten heeft gevonden, kent zijn leven nog steeds niet de inbedding die dat van Otten richting geeft.

Hetzelfde verlangen bracht de jonge De Vries ertoe gewelddadige scènes (na) te spelen met zijn broer. Quasi door hem neergeschoten viel hij neer op de trappen van het toiletgebouw van de camping waar het gezin De Vries vakantie vierde. “Hoe harder de betonvloer aanvoelde, hoe meer ik me er thuis voelde. Ik was als een monnik die zuiverheid vindt in de soberheid van zijn cel. Meer dan ooit voelde ik hoe elk deel van mijn lichaam zachtjes omsloten werd door het trekken van de aarde en in de zwaartekracht vond ik een volkomen rust, een volledige lichaamsloosheid.” Het is een bijna religieuze harmonie die de kleine Joost ervaart.

In het slotstuk van het boek, ‘*Vechtmemoires* (part deux)’, speelt De Vries, inmiddels volwassen, met

andere mannen de slag bij Waterloo na. Weer sneuvelt hij en weer gaat het om een sensatie van geluk: “Ik voelde me echt gelukkig worden, alsof er een serum bij me werd ingespoten, ik voelde het door mijn lijf gaan.” Even daarvoor heeft hij, net als zijn jongere uitgave, de zwaartekracht voelen trekken.

De elkaar spiegelende passages laten iemand zien die op zoek is naar een manier van leven. Ook het uiterlijk, bij Otten nauwelijks van belang, speelt daarbij een rol. In het essay ‘De regels: over P.A. de Vries’ gaat De Vries in op de levensstijl van zijn grootvader: “Hij had regels voor zichzelf, zoals elke volwassen man regels voor zichzelf hoort te hebben.” Daartoe behoren ook kledingvoorschriften.

Maar daarmee zijn de regels voor manlijkheid niet uitgeput, blijkens de afdelingen ‘Echte mannen’ en ‘Echte vrouwen/All the single ladies’. De verhouding tussen de seksen is volgens De Vries verstoord. De egalitaire huwelijken zijn de voedingsbodem voor seksuele problemen. Het is één van de redenen waarom De Vries zich niet thuisvoelt in de tijd waarin hij leeft. In een voetnoot bekent hij: “Maar wie mij wat beter kent weet dat ik graag niet van deze tijd ben.”

Wat hem daarin ook tegenstaat, is de ironie waarvan de cultuur, en meer in het bijzonder de literatuur, doordeesemd is. Het getuigt naar zijn mening van een gebrek aan inzet zich niet bezig te houden “met dingen en mensen waar je echt om geeft”. Hij pleit voor echte toewijding en alledaagse heroïek. Ironische relativering is daarbij uit den boze.

Tot slot een opmerking over andere regels, die van de stijl. Die is soms uitgesproken gebrekkig. Zo rept De Vries van een “tv-misdaadfamilie waarin moorden worden bevolen zonder dat het werkwoord ooit hardop wordt uitgesproken”. En er zijn helaas meer voorbeelden te geven. Dit is jammer: de ideeën van Joost de Vries zijn een minder slordige verwoording waard.

G.F.H. RAAT

WILLEM JAN OTTEN, *Droomportaal. Verhalende essays*,
Van Oorschot, Amsterdam, 2014, 228 p.

JOOST DE VRIES, *Vechtmemoires*, Prometheus, Amsterdam,
2014, 245 p.